

Д.В. Носенко

E-mail: dina.nosenko@gmail.com

КРИТЕРІЇ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ФЕНОМЕНУ САМОІНВАЛІДИЗАЦІЇ ЯК СТРАТЕГІЇ ПРОАКТИВНОЇ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

Феномен самоінвалідизації як форма самостворення перешкод на шляху успішного виконання нагальної діяльності з метою виправдання у такий спосіб її очікуваного неуспіху [5], більшість зарубіжних дослідників концептуалізують як мотиваційну стратегію захисту власного вразливого «єго» [4]. Існує і більше «ліберальний підхід» до тлумачення феномену, згідно з яким самоінвалідизація розглядається як форма ставлення суб'єкта до власних обмежених можливостей досягнення успіху у різних видах активності, пов'язаних із життєдіяльністю. Цей підхід відбиває глибокі коріння феномену, пов'язані з зародженням адлерівської про вокативної «єго-психології», протиставленої фрейдівському біологічному детермінізму з ідеєю ролі підсвідомих спонук лібідо як рушійної сили особистісної динаміки.

Оскільки аналіз витоків концептуалізації феномену самоінвалідизації і вивчення різноманітних форм його прояву свідчать про те, що більш релевантним змістом феномену можна визнати так званий «ліберальний підхід» до його концептуалізації, у даному дослідженні перевірялась гіпотеза про можливість категоризації феномену самоінвалідизації як неконструктивної, емоційно-вмотивованої форми проактивної *копінг-поведінки* типу уникнення, зумовленої недостатністю особистісних ресурсів усвідомленого самоконтролю, необхідних для досягнення успіху у складних ситуаціях життєдіяльності.

Для визначення стратегіальності феномену і перевірки вірогідності його зумовленості індивідуально-психологічними і особистісними ознаками людини у даному дослідженні вирішувались дві взаємопов'язані задачі: 1) теоретично обґрунтувати і емпірично перевірити притаманність феномену

ознак неконструктивної *проактивної* копінг-поведінки; і 2) порівняти рівень відповідності особистісних детермінант самоінвалідації, розглянутих у наявних зарубіжних публікаціях з проблеми, з особистісними ознаками суб'єктів, які обирають у ситуаціях *реактивного* копінгу стратегії емоційного реагування і уникнення проблеми.

Про стратегіальність самоінвалідації як вірогідної форми проактивного копінгу свідчить притаманність їй механізму *екстерналізації* чинників прогнозованих людиною невдач при вирішенні нагальної проблеми. Пошук екстерналізації чинників можливої невдачі можна розглядати як неготовність індивіда взяти на себе відповідальність за вирішення проблеми у зв'язку із недостатністю внутрішніх ресурсів, що викликає незадоволення собою. Перевірка нашої гіпотези про притаманність самоінвалідації ознак емоційно-вмотивованої форми копінг-поведінки була проведена шляхом порівняння «психологічних портретів» суб'єктів, схильних до самоінвалідації, і суб'єктів, які обирають стратегії емоційного реагування і уникнення у ситуаціях реактивного копінгу. На матеріалі результатів останнього огляду новітніх досліджень з проблеми «Особистість і Копінг» [3], було доведено, що «психологічні портрети» зазначених вище категорій осіб мають такі співпадаючі характеристики як: високий рівень нейротизму; низький рівень сумлінності; низький рівень сформованості психологічних «умов саморозвитку» як одного з факторів «Диспозиційної характеристики саморозвитку особистості», визначеної сучасною українською дослідницею С.Б. Кузіковою [1]; екстернальність локусу контролю та ін. Одночасно у суб'єктів, яким не притаманна самоінвалідація і які використовують у ситуаціях реактивного копінгу проблемно-орієнтовану стратегію подолання характерними, є дзеркально протилежні особистісні властивості, низький рівень нейротизму, високий рівень сумлінності, інтренальність самоконтролю, наявність високих ознак всіх трьох характеристик «Диспозиційної характеристики саморозвитку», а саме: потреб, умов та механізмів саморозвитку.

Глибинні механізми не конструктивності самоінвалідації як копінг-стратегії пов'язані з притаманністю суб'єктам з високим рівнем нейротизму тенденції до уникнення ситуацій, в яких вони можуть отримати негативний зворотній зв'язок відносно власної компетентності (мотивація уникнення покарання), у той час як суб'єктам з низьким рівнем нейротизму и високим рівнем екстраверсії притаманна протилежна глибинна тенденція активного реагування на виклик активними діями, що свідчить про наявність мотивації пошуку схвалення їх активності. Ці глибинні механізми відбито у новітній двохфакторній моделі особистості «екстраверсія-нейротизм», представленій у довіднику SAGE «Theories of Personality and Assessment, Vol. 1: Theories and Models of Personlaity» [2].

Проведений нами на вибірці 120 студентів Дніпропетровського національного університету ім. Олесья Гончара багаторівневий кореляційно-регресійний аналіз особистісних факторів самоінвалідації підтвердив її статус як копінг-стратегії.

1. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія / С.Б. Кузікова. – Суми: Вид-во «МакДен», 2012. -410 с.
2. Boyle, G. J. Personality theories and models: An overview/ In G. J. Boyle, G. Matthews & D. H. Saklofske (Eds.) The Sage handbook of personality theory and assessment: Vol. 1 personality theories and models. – Los Angeles, United States: Sage Publications, 2008 – 808 p.
3. Carver C.S., Connor-Smith, J. Personality and Coping/ C.S. Carver, J. Connor-Smith// Annu.Rev. Psychol. -2010. - № 61. – P. 679-704.
4. Jones, E. E., & Berglas, S. Control of attributions about the self through self-handicapping strategies: The appeal of alcohol and the role of underachievement./E.E. Jones and S. Berglas // Personality and Social Psychology Bulletin. –1978. – p. 200-206.
5. Higgins et al. Self-handicapping: the paradox that isn't/ R. L. Higgins, C.R. Snyder, S. Berglas – New York: Plenum, 1990 – 292 p.